

Politika

Īrija ir parlamentāra republika. Izpildvaru īsteno valdība un likumdevēja varu - divpalātu parlaments. Tiesu vara ir neatkarīga no izpildvaras un likumdevēja varas. Valsts galva ir tautas vēlēts prezidents, kura amata pienākumi ir ceremoniāli. Reālā politiskā vara pieder netieši vēlētam premjerministram.

Valdošās politiskās partijas ir *Fianna Fáil*, *Fine Gael* un Darba partija.

Īrijas konstitūcija (īru valodā Bunreacht na hÉireann) ir valsts pamatlikums. Tā nosaka valsts iestādes un institūcijas un paredz varas dalījumu izpildvarā, likumdevēja varā un tiesu varā. Tā arī garantē pamattiesības, ko tiesas ņem vērā, tās rūpīgi skaidrojot un paplašinot.

Prezidents

Prezidentu ievēl tiešās vēlēšanās, aizklāti balsojot par vienu no vairākiem kandidātiem. Kandidātu prezidenta amatam var izvirzīt vai nu vismaz 20 parlamenta deputātu grupa vai 4 no Īrijas 34 grāfistēm un pilsētu padomēm. Par prezidentu var ievēlēt Īrijas pilsoni, kas sasniedzis 35 gadu vecumu; to var. Prezidentu ievēl uz septiņiem gadiem, ne vairāk kā uz diviem termiņiem pēc kārtas.

Valsts padome palīdz prezidentam pildīt konstitūcijā noteiktos pienākumus. Jā kādu iemeslu dēļ prezidents nevar pildīt amata pienākumus vai ja prezidenta postenis ir brīvs, tad prezidenta pienākumus veic prezidentālā komisija.

Izpildvara

Izpildvaru īsteno valdība, kas sastāv no ne mazāk kā septiņiem un ne vairāk kā 15 pārstāvjiem, proti, premjerministra (*Taoiseach*), premjerministra vietnieka (*Tánaiste*) un 13 ministriem. Premjerministru izrauga parlamenta apakšpalāta un apstiprina prezidents. Ministrus izrauga premjers un apstiprina prezidents pēc balsojuma apakšpalātā. Valdībai jāsaņem apakšpalātas uzticība. Ja apakšpalātas atbalsts valdībai nav, tad premjerministram jāatkāpjas no amata vai jālūdz prezidentam pieņemt lēmumu par apakšpalātas atļaišanu. Pēc šī lēmuma notiek vispārējās vēlēšanas.

Premjerministram, tā vietniekam un Finanšu ministram, tāpat kā pārējiem ministriem jābūt apakšpalātas deputātiem. Izņēmums ir divi ministri, kuri var būt augšpalātas pārstāvji.

Likumdošanas vara

Likumdošanas varu īsteno divpalātu parlaments (*Oireachtas*), kas sastāv no apakšpalātas jeb *Dáil Éireann*, augšpalātas jeb *Seanad Éireann* un Īrijas prezidenta. Tā kā jēdziens *Oireachtas* apzīmē ne tikai parlamentu, bet arī prezidentu, tad parlamentu parasti dēvē par *Oireachtas* palātām. Likumdevēja augstākā institūcija ir apakšpalāta. Prezidentam ir veto tiesības uz tās pieņemtiem likumiem, kurus var iesniegt izskatīšanai Īrijas augstākajā tiesā, kas atbild par likumu atbilstību konstitūcijai.

Dáil Éireann ievēl reizi piecos gados no vairāku kandidātu vēlēšanu apgabaliem pēc proporcionālās pārstāvniecības sistēmas. Par tās pārstāvi var kļūt Īrijas pilsonis, kas sasniedzis 21 gadu vecumu un ir valsts pastāvīgais rezidents. Elektorātu veido visi Īrijas un Lielbritānijas pilsoņi, kuri ir Īrijas Republikas rezidenti un sasnieguši 18 gadu vecumu. *Dáil Éireann* pārstāvjus, kopskaitā 166, sauc par *Teachta Dála* vai *TDs*. Apakšpalātas priekšsēdi sauc par *Ceann Comhairle*.

Vienīgi *Dáil Éireann* var iesniegt un izdarīt labojumus finanšu un nodokļu likumos.

Senāts, augšpalāta jeb *Seanad Éireann* ir padomdevēja institūcija. Tās sastāvā ir 60 senatori. Senāta vēlēšanas notiek ne vēlāk kā 90 dienas pēc vispārējām apakšpalātas vēlēšanām. 11 senatorus ieceļ premjerministrs, sešus senatorus ievēl valsts universitātes, pārējos 43 senatorus ievēl no speciāliem kandidātu sarakstiem. Par tiem balso iepriekšējais Senāts, jaunievēlētā apakšpalāta un 883 deputāti, kas pārstāv 5 pilsētas un 29 grāfistes padomes (Īrijas administratīvais dalījums). Senāts var atlikt ierosinātos likumprojektus un 90 dienu laikā pārskatīt un veikt tajos labojumus. Izņēmums ir finanšu un nodokļu likumi, kurus var apspriest 21 dienu laikā un izteikt priekšlikumus, taču Senāts nedrīkst veikt tajos labojumus.

Kopš neatkarības iegūšanas 1922.gadā, Īrijas Republika izmanto PBS (proporcionālo Balsu Sistēmu). Kad jaunā Īrijas valsts akceptēja šo vēlēšanu sistēmu, vietējās politiskās elites pārstāvji atbalstīja proporcionālās pārstāvniecības ieviešanu, jo viņi ticēja tās taisnīgumam. Arī aizejošie briti atbalstīja SPP (Sarakstu Proporcionālo Sistēmu), nevis MP, jo vēlējās aizsargāt protestantus, kuri tolaik sastādīja 5% no iedzīvotāju skaita. PBS sistēma tika ierakstīta tagadējā (1937.g. pieņemtajā) Konstitūcijā, un tā nevar tikt mainīta bez tautas nobalsošanas. Parlamenta locekļus ievēl no apgabaliem ar trim, četriem, vai pieciem pārstāvjiem. Sistēma vienmēr ir devusi augstas pakāpes proporcionalitāti, un visas partijas tikušas pārstāvētas, izejot no to atbalsta, liela vai maza, lielās partijas ir ieguvušas tikai mazliet lielāku pārstāvniecību.

Balsošana ir vienkārša: vēlētāji tikai atzīmē sev tīkamo kandidātu, rakstot uz biļetena pie viņa vai viņas vārda '1', un tāpat atzīmē otro un trešo izvēli, utt. Apmēram 2/3 no vēlētāju pirmajām izvēlēm iegūst mandātus, bet apmēram 20% balsu netiek izmantotas gala iznākumam.

Tiesu vara

Īrijā darbojas anglosakšu tiesību sistēma, kas nozīmē, ka tiesību aktu svarīgs avots ir precedentu tiesības. Saskaņā ar precedentu doktrīnu vai *stare decisis*, tiesai ir jāievēro iepriekšējo lietu lēmumi, jo īpaši augstāku tiesu

lēmumi. Tomēr tā ir politika un nevis saistoša negrozāma likuma norma. Šis tiesību normu kopums sastāv no noteikumiem, vispārējiem principiem, izveides kanoniem un ētikas principiem.

Tiesu vara ir neatkarīga no izpildvaras un likumdevēja varas. Tiesu sistēma sastāv no Augstākās tiesas, Augstās tiesas un zemākām tiesām. Tiesu sistēmas galvgalī atrodas Galvenais tiesnesis, kas ir Augstākās tiesas priekšsēdis. Tiesnešus ieceļ valdība un apstiprina prezidents. No amata tiesnešus var atbrīvot par sliktu uzvedību vai nespēju pildīt amata pienākumus. Šajos gadījumos jāsaņem abu parlamenta palātu lēmums.

Augstākā tiesa ir pēdējā apelāciju tiesa, kas sastāv no Galvenā tiesneša, septiņiem ierindas tiesnešiem un *ex officio* Augstākās tiesas prezidenta.

Augstākā tiesa un Augstā tiesa var pārskatīt tiesiskos aktus un var pasludināt tos par nederīgiem, ja neatbilst valsts konstitūcijai.